

підсумками роботи конференції маємо підготувати «Рекомендації», в які ввійдуть всі конструктивні пропозиції, висловлені під час секційних та пленарного засідань.

Бажаю успіхів! Перекоаний у тому, що спільними зусиллями ми зробимо наступний суттєвий крок до входження до європейського освітнього простору, створимо передумови для подальшого підвищення якості освітніх послуг в нашому національному університеті.

ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

А. М. Колот,

проректор з навчальної роботи,
д-р екон. наук, професор

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

У всіх сферах суспільного життя під впливом тих процесів, які прийнято визначати терміном «глобалізація» відбуваються суттєві зміни. Не є виключенням і освітня діяльність, у якій під впливом глобалізації розгортаються неоднозначні процеси — однозначного зближення різних освітянських шкіл, уніфікації, організації навчального процесу, формування єдиного освітнього простору. Водночас зберігаються національні традиції, примножуються надбання національних шкіл, які формувалися упродовж десятиліть.

І все ж домінуючою є тенденція зближення національних шкіл, що є наслідком згаданих вище процесів глобалізації, формування єдиного соціально-економічного метапростору, небувалого раніше за масштабами та інтенсивністю обміну студентами та викладачами.

Вибір теми, що є предметом нашої конференції, не є випадковим, він обумовлений цілим рядом причин, серед яких виділимо дві.

Перша пов'язана з тим, що система оцінювання знань була і залишається однією з основних складових організації навчальної діяльності, від якої значною мірою залежить якість освітніх послуг і забезпечення на цій основі високої конкурентоспроможності випускників. Існуюча в університеті система оцінювання знань є прогресивною і водночас не ідеальною. Вона може і повинна удосконалюватися.

Друга причина підвищеної уваги до питань, що розглядаються, пов'язана з очікуваним приєднанням вищої школи України до Болонського процесу, яке має статися вже у травні 2005 року.

Основний зміст Болонської декларації, як відомо, полягає у тому, що країни-учасниці цього процесу мають привести свої освітні системи у відповідність до єдиних загальноєвропейських вимог. Останні зводяться до шести основних позицій:

1. **Введення двох циклів навчання.** Перший цикл для одержання ступеня бакалавра з тривалістю навчання 3—4 роки. Другий цикл для одержання ступеня магістра (1—2 роки навчання після бакалаврату) або для одержання ступеня доктора.

2. **Введення кредитної системи.** Пропонується ввести в усіх національних системах освіти єдину систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. Систему пропонується зробити накопичувальною, здатною працювати в рамках концепції «навчання протягом всього життя».

3. **Контроль якості освіти.** Оцінка якості освіти буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях та навичках, які набули випускники. Також будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти. Оцінку будуть давати акредитаційні агентства, незалежні від національних урядів та міжнародних організацій.

4. **Розширення мобільності.** Передбачається на основі виконання попередніх пунктів, розвиток мобільності студентів та викладацького складу, а також зміни національних законодавчих актів в галузі працевлаштування іноземців.

5. П'ята складова Болонської декларації — це **забезпечення працевлаштування випускників**. Проголошується орієнтація ВНЗ на кінцевий результат: знання випускників мають застосовуватись і використовуватись в усій Європі. Всі академічні ступені та інші кваліфікації повинні реалізовуватись на європейському ринку праці. Професійне визнання кваліфікації має бути полегшене.

6. Шоста складова — це **забезпечення привабливості європейської системи освіти**. Одним із завдань, що мають бути вирішені в ході Болонського процесу, залучення в Європу великої кількості студентів з інших регіонів світу. Вважається, що реалізовані нововведення приведуть до підвищення інтересу всього світу до вищої освіти.

Аналіз положень, що мають виконуватись у рамках Болонського процесу свідчить, що всі вони прямо чи побічно пов'язані з якістю навчання, а отже, необхідністю запровадження сучасних систем діагностики знань студентів.

В умовах формування єдиного освітнього простору все більш однорідними є тенденції розвитку освітньої діяльності в цілому та її складових.

Якими ж є найбільш характерні тенденції у тій сфері, яка є предметом нашої конференції та секційних засідань.

Узагальнення зарубіжного досвіду і передусім країн, які приєдналися до Болонського процесу, дає підстави для наступних висновків:

1. Вищі навчальні заклади все більшу і більшу увагу приділяють запровадженню **комплексних систем оцінювання знань**. Ці системи спрямовуються на диференціацію рівня знань студентів, мають реагувати навіть на невеликі коливання щодо глибини засвоєння матеріалу кожним студентом; забезпечувати методично рівний підхід до оцінки якості навчання студентів і як результат — забезпечувати об'єктивність діагностики знань, соціальну справедливість по відношенню до основного суб'єкта освітньої діяльності — студента.

Для цих систем характерним є використання різноманітних шкал та критеріїв, за допомогою яких здійснюється діагностика всіх видів навчальної діяльності; застосування прозорих, раніше відомих методів оцінювання; постійне інформування студентів про результати навчальної діяльності.

Ще раз підкреслюю — на зміну формальним, спрощеним методам діагностики знань приходять комплексні системи, які одночасно забезпечують і об'єктивність оцінювання знань студентів і мотивацію останніх до плідної роботи упродовж всього періоду навчання.

2. У якості наступної, другої тенденції слід назвати таку: поширюється усвідомлення того, що важливою, провідною складовою навчального процесу має бути **самостійна робота студента**, яка повинна мати конкретні змістові характеристики, контролюватися, перевірятися й оцінюватися.

Це означає, що в системі загальної діагностики знань важливого значення набуває поточна робота і поточне оцінювання.

Принципово важливим є повсюдне усвідомлення наступного: поточна робота і поточне оцінювання — це не намагання «прив'язати» студента до аудиторії та викладача, це не засіб, що лише змушує ходити на лекції чи семінарські заняття. *Логіка тут є іншою.*

Є програмний матеріал, який студент має опанувати. Цей матеріал **розмежовується** на дві складові.

Одна складова — це програмний матеріал, який доводиться до студента у формі лекцій, і матеріал, який підлягає самостійному

опануванню, зміст якого як правило не пов'язаний з лекційним матеріалом.

Принципово важливою є й наступна посилка: цілі блоки програмного матеріалу можуть бути перевірені й оцінені лише під час поточного контролю — це вміння робити презентації, це навички виконання самостійних робіт у формі есе, рефератів, доповідей з конкретних проблем тощо.

Ще раз підкреслимо: якщо є необхідність розмежування матеріалу, якщо є різні форми подачі та засвоєння матеріалу, якщо є навчальний матеріал, **який можна перевірити та оцінити лише впродовж семестру**, то має бути поточне оцінювання і його слід розглядати як важливу складову загальної діагностики знань.

3. Наступною загальносвітовою тенденцією є переважне проведення іспитів у письмовій формі.

Нерідко іспит у усній формі сприймається як порушення прав людини, як форма контролю, за якою з суб'єктивних причин студент не має змоги самореалізуватися, захистити своє право на об'єктивність в оцінюванні знань.

Не можна обійти і такого питання як використання так званих «шпаргалок». У зарубіжних країнах (звичайно дальнього зарубіжжя) такого явища практично не існує. Це пов'язане як з менталітетом, психологією студентів зарубіжних країн, так і надзвичайно жорсткими санкціями по відношенню до тих, хто користується шпаргалкою.

У зарубіжній практиці нормальним є явище, коли під час іспиту студент піднімає руку і заявляє, що його сусід користується шпаргалкою. Зазначу, що це, як правило, не викликає негативної оцінки з боку однокурсників.

Що ж стосується заліків, то в багатьох країнах їх просто не існує, що змушує принаймні задуматися: чому це так? Чи не практикуємо ми проведення заліків лише за давньої звички?

4. У якості четвертої загальносвітової тенденції я б назвав наступну: прозорість навчального процесу, повна інформованість студентів про зміст навчальних планів та навчальних програм; розширення вибіркової складової робочих навчальних планів; прозорість критеріїв оцінювання знань.

Водночас студент має право на захист своїх прав у самому широкому розумінні цього слова.

(Приклад. У Канаді результати поточного оцінювання знань студентів вивішуються на дошці об'яв, але при цьому зазначаються не прізвища, а шифр студентів).

5. Наступна тенденція — це підвищення частки поточного оцінювання у загальному, підсумковому оцінюванні.

Так, наприклад, у багатьох вищих навчальних закладах Канади при 100-бальній системі оцінювання максимальна кількість балів, яку студент може набрати на іспиті, складає 45 балів. Отже, більше половини балів студент має «заробити» у процесі поточної роботи.

6. Ще одна тенденція — це застосування **різноманітних шкал оцінювання**, які мають велику кількість діапазонів, а отже різновидів оцінок.

У більшості англomовних країн застосовуються 100-бальні системи, як наприклад, у США, або 100-процентні як у Великобританії, що мають багато варіацій. У багатьох випадках для оцінки знань використовується додаткова градація, як наприклад, 91—100 балів — оцінка «А», 80-90 балів — оцінка «В» і т. ін.

У франкомовних країнах для оцінювання знань студентів широко використовується 20-бальна шкала.

У Канаді, застосовується 12-ти бальна шкала, тобто у традиційній чотирибальній шкалі (2, 3, 4, 5) кожна оцінка має додатково ще три значення оцінок, як наприклад, 5-; 5; 5+ і т. д.

7. Сутність наступної тенденції у розвитку системи оцінювання знань полягає ось у чому.

Незважаючи на специфіку викладання окремих дисциплін у різних навчальних закладах, відмінності у програмах, методичному забезпеченні тощо, системи оцінювання, що діють у зарубіжних ВНЗ, як правило, передбачають можливість перезарахувати предмети при переході з одного закладу до іншого. У країнах Європи, які приєдналися до Болонського процесу, це досягається завдяки застосуванню системи ECTS — European Credit Transfer System, складовою якої є, з одного боку, уніфікований порядок визначення трудомісткості навчальної діяльності (європейських кредитів), а з іншого — уніфіковані системи оцінок, кількість яких складає сім, а саме:

А — відмінно — видатна робота з мінімальними помилками;

В — дуже добре — вище середнього стандарту, але з деякими поширеними помилками;

С — добре, в цілому хороша робота, але з помітними помилками;

D — задовільно — пристойно, але зі значними помилками;

E — достатньо — задовольняє мінімальним вимогам;

FX — не прийнято — потребує доопрацювання;

F — не прийнято — потребує повної переробки.

Отже, в країнах, які приєдналися до Болонського процесу, поряд з національними шкалами оцінок використовується паралельно ще й уніфікована шкала оцінювання знань, як складова системи ECTS.

8. Восьма тенденція по порядку, але чи найперша за змістовими характеристиками, пов'язана зі зменшенням кількості дисциплін, які є об'єктами оцінювання з одночасним збільшенням по ним кредитів та трудомісткості опанування знань.

Структура навчального плану та його характеристики в більшості зарубіжних ВНЗ є такими: студент упродовж семестру вивчає 5—6 дисциплін (у нас вдвічі більше), з них 2—3 є обов'язковими (нормативними) і відповідно 2—3 дисципліни це ті, які вибирає студент.

Аудиторне навантаження по кожній з дисциплін складає 3 години на тиждень, отже аудиторне тижневе навантаження сягає 15—18 годин. Все інше — це самостійна робота студента, яка є досить напруженою, трудомісткою. Студент має виконати цілий ряд робіт індивідуального характеру (есе, реферати, курсові роботи, розрахунки), здати їх на кафедру та захистити під час **індивідуально-консультативної роботи** викладача зі студентом. Таким чином, самостійна робота студента має логічне завершення — захист робіт і їх оцінювання (попереднє — викладачем та остаточне — під час спілкування зі студентом) під час індивідуальних занять.

Як вже підкреслювалося вище, по всім дисциплінам навчального плану формою підсумкового контролю, як правило, є письмовий іспит.

Наведене вище дає підстави для висновку, що світовий досвід є одночасно і навчальним, і неоднорідним.

Але якщо узагальнити загальносвітові тенденції (про які мова йшла вище) та провести паралель з тими напрямками, за якими розвивається система оцінювання знань у КНЕУ, то можна дійти такого **однозначного висновку**: за основними параметрами наша система діагностики знань «вписується» у ті засади, яких дотримується більшість закладів, і перш за все тих країн, які приєдналися до Болонського процесу.

Вже упродовж багатьох років ми практикуємо проведення іспитів виключно у письмовій формі, діє відпрацьована система проведення поточного і підсумкового оцінювання знань.

Суттєві нововведення у систему діагностики знань студентів за рішенням Вченої ради університету запроваджені два роки тому, а саме:

1. Спільними зусиллями (реktorату, кафедр) унормовано, уніфіковано систему допусків (недопусків). До цього на кожній кафедрі, у кожного викладача діяла своя система недопусків з відповідними своїми критеріями.

2. Започатковано загальноуніверситетську «рамкову» систему врахування результатів поточної успішності, яка набула конкретизації у розробках кафедр по кожній з дисциплін.

3. Запроваджено прозору систему відносин між викладачем і студентом, надано можливість студентові знати вже на початку семестру про те, що він має вивчати, у якому обсязі, якими будуть критерії оцінювання як під час поточного, так і підсумкового контролю знань.

4. Упорядковано порядок перездачі заборгованостей.

5. Удосконалено «технологію» проведення письмових іспитів.

Але життя не стоїть на місці. Вища школа України готується до приєднання до Болонського процесу, а це потребує реалізації вимог, що випливають з Болонської декларації та інших нормативних актів, прийнятих на загальноєвропейському рівні.

Вже в найближчий час маємо опанувати систему оцінювання знань, що передбачена системою ECTS, а саме запровадити паралельне оцінювання за нашою системою і системою щойно названою.

Удосконалюючи діючу систему оцінювання знань, принципово важливим є врахування такої обставини.

Система оцінювання знань не є ізольованою підсистемою організації освітньої діяльності. Навпаки, вона тісно пов'язана і її зміст є значною мірою похідним від таких ключових елементів навчального процесу як кількість навчальних дисциплін, структура навчального навантаження, трудомісткість поточної навчальної роботи, форми контролю знань тощо. А відтак удосконалення системи оцінювання знань не можна розглядати у відриві від впорядкування всієї системи організації навчального процесу. Особливо це твердження є справедливим, коли резерви екстенсивного удосконалення порядку оцінювання знань вже майже вичерпані. Перекоаний у тому, що без подальших новацій в організації навчального процесу заходи щодо удосконалення системи оцінювання знань не принесуть суттєвих результатів.

Глибинні перетворення, про які мова йшла вище, пов'язані зі змінами в робочих навчальних планах, в структурі навчального часу, в структурі робочого часу викладачів.

Мова йде, перш за все, про скорочення кількості навчальних дисциплін, про виважене їх укрупнення. Приклад, з 369 дисциплін, що викладаються у КНЕУ на бакалаврському рівні — 102 дисципліни мають загальний обсяг 1,0—1,5 кредити. Зазначу, що у зарубіжних вищих навчальних закладах на одну дисципліну в середньому приходиться 4 кредити.

Якщо ми прагнемо підвищити якість фахівців, то маємо серед інших вирішити і такі завдання:

1. Налагодити реальну, дієву, представлену у конкретних формах індивідуально-консультативну роботу викладача зі студентами. На багатьох кафедрах ця робота залишається де-юре, але не де-факто.

2. Наповнити якісно новим змістом самостійну роботу студентів, рівень якої має значно покращитися.

Собі і присутнім хочу поставити таке запитання: чому по одних дисциплінах навчальні посібники для самостійного вивчення дисциплін є затребуваними студентами і рівень їх використання знаходиться на рівні 80—100 %, а по багатьом іншим студенти використовують підготовлені посібники для самостійного опрацювання на 10—15 %, то чи можна вважати, що по ним є реальна самостійна робота?

Переконаний у тому, що ті пропозиції, які напрацьовані у ході секційних засідань (про які мова йшла у доповідях голів секцій) та ті заходи, які стануть надбанням пленарного засідання допоможуть нам зробити новий поступ на шляху до формування системи оцінювання знань, яка б повністю відповідала вимогам Болонського процесу.

Н. Ю. Бутенко

канд. екон. наук, доцент
кафедри педагогіки та психології

ОЦІНЮВАННЯ ТА КОНТРОЛЬ ЗНАЬ ЯК ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

Як відомо, педагогічна оцінка виконує дві головні функції: функцію орієнтації і функцію стимулювання. У своїй першій функції педагогічна оцінка виступає як індикатор певних результатів і рівня досягнень, яких набув той чи інший студент у навчальній діяльності. Стимулююча функція педагогічної оцінки пов'язана зі спонукальним впливом на афективно-вольову сферу особистості того, хто навчається, зміни в якій викликають істотні зрушення в самооцінці людини, у рівні її домагань, в сфері мотивації, поведінці, у способах навчальної роботи, у системі відносин між всіма учасниками навчального процесу. Під впливом цих зрушень прискорюються чи уповільнюються темпи психічного розвитку, відбуваються якісні перетворення в структурі інтелекту, особистості і пізнавальній діяльності студента. От чому в психологічному